

3-12

1997. jan. 05.

MA

IRODALMI ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, V., Sziget-u. 16. I-14.

Szerkeszti és kiadja:
KASSÁK LAJOS

Előfizetési ár Magyarországon:
Egy évre 8 korona, fél évre 4 K.

TARTALOM: Pászka Jenő: Tusrajz. / Komját Aladár: Kiáltás, Gyár (versek). / György Mátyás: Babits Mihályról. / Kassák Lajos: Három vers. / Szines Pál: Legenda a végtelen időben. / Pászka Jenő: Tusrajz. / Réti Irén: Novella. / Verhaeren Emil: A tömeg (vers). / Kassák Lajos: A fiz éves „Nyugat”. / Izsó Sámuel: Szilágyi Gézaról. / Mácza János: Színházak. Beküldött könyvek. / Propaganda.

II

3

Pászka Jenő: Tusrajz

ÁRA: 60 FILLÉR.

KIÁLTÁS

Világ! Magamhoz ragaszkodó bőség!
 Testvérek! Vérbe lábadó vetés!
 Neszetlen is
 Ordító száj a testem
 S tél-túl katang közt
 Töretlen állok: dús cövekelődés!

Ó nézzétek! Emelem a karom
 S a táj utána váguban fölszakad.
 A rög keménye párába szökik
 S húsomra vissza,
 Izmot csöppöget a nap!

Ki abajog?!...
 Ha eggyes-egy, s ha csorda hömpölyg,
 Igyék kezemből fúlásig erőt:
 Rossz tetemének megtartó rakoncát!

A föld alattam súlyosan görög.

Minden veszendő bennem éli sorsát!

GYÁR

Szent keverődés!

Két gömb kering veszkődő ár-apálllyal:
 Két letépett ököl.

Kénsav szivárog a szemeken át.

Csuklók erébe sinek bogozódnak.

A dülő lépés tömeget szakít.

Döngölt homorúján,
 Ember-olajat liheg a csapágy!

S mégis!
 Beszaglik a közöna szántás frisse!
 A megmaradt törzs moccan.
 Lehell gyökérig.
 Föl, égig sajdúl leveledző kényén!
 Roskad a fal! A padló elinog!
 Egy tagba térül a szerteszet-erő
 S emeli színét partja-láthatatlan.

Ormok ormára akar mind az élet!
 Ki, ki az űrbe!
 Dühödt kapillaritással!!

Komját Aladár

BABITS MIHÁLY

(A RECITATIV KÖRÜL)

Sok irón baromi műtét lenne a történelmi analysis. Szerszámai Babbitson nem tortúrások, helyénvalók, mert ő: nem akadémikus (magamódján merész) nem tiszta classicista (romantikus világokon sepeptsége!), de:

levegő-conserváló

korok, személyiségek, milieuk historiai levegőjének conserválója (a maga, sajátos, fájdalmasra – szkeptikusra! — tömködött szervezetében.)

Csökevények kalauzolnak. A Recitativ-könyvben az „aufklärista” Hiszekegy és a bordalos Vile Potabis a modern írásba először átütő tűzgócig, Csokonaiig fantaziálat vissza bennünket. A mi a Csokonai szimbolumban gondolkodásokon és gondolatformákon átnyugtalanok eruditio: az anakreoni, a Voltaire-i, a bürgeri, a mathissoni, a Pope-i, sőt barótiszabódávidi — ez Babits; a csikóbörkulacsos és szegényszuszis *gyökérig tapintás*, találomra-vatesség pedig — Ady.

In Horatium!

'Oda A Bűnhöz!

Babits allegorizálással indult meg.

... ne rezzents nyelvet: hadd dalolok soha
 nem hallott verseket ma, múzsák
 papja, erős fiatal füleknek.

A 19. századvégnek, a világhistoria legmiazmásabb izlésű korszakának szégyenétől bokrosra verve, a tömötfülűeknek idegen kiáltások gyürköznek torkában. Soha nem hallott, botrányköves őszinteségek, összerőfentő és borzongató örömríktások. Izmainak fiatal hajtásai próbálják hozzá a taktust a füle után, porszakállú könyvek meséje után.

... az engémet néked
 ajzza, nemes Bűn,
 még ifjú izmom ...

A kezdőnek mohó ambíciója üdvösségét teszi arra, hogy ellenállástalanul, mágus módjára szorítsa meg a közönség érdeklődését. Hogyan érje el ezt hátborzongató, józanérzék-csösz-szöktető témáival olyan objektumokkal szemben, akik a szemekiszűrőt is csak az ő automatás labyrinthözörejükre értelmetlenített kótában fogadták el? Ifjú és egyéni bátorságából nem futotta egyéb módra: tekintélyre vergődött formák ornátusaival igyekezett megszelidíteni az „alacsony tömeget”. (Értsd: a társadalomnak nyavalyás iróktól kellő pulhaságra folyósított részét: az ú. n. olvasóközönséget. Ezeket a kézzől-kézre kapkodottakon túl appellálni legurulást jelentett volna bizonyos kaszti előnyökből!)

Az allegoriák jelmezeit Irisz szabja: az irodalmi kultúrák sokrétősége. És a költő belső világa ezentúl az utazás lesz

Idézz fel nekem ezer égi képet
 és földi képet, trilliót ha van,
 sok földet, vizet új és régi népet,
 idézz fel, szóval, *tefjes enmagam*.

nem annyira a beteljesítő forma felé, mint formavitrum-

jének dús-kálatos teljességeért. Erre a szenvedélyre vetett élete mohóságában csaknem lélekzetét veszi:

'O mennyi város, mennyi nép,
'O mennyi messze szép vidék!
Rabsorsom milyen mostoha,
hogy *mind* nem láthatom soha.

Mert: „Unatkozom, ha nem utazhatom... örökké... írja Uti Napló-jában, ebben a friss prózás-versében.* Utazik a jövő felé, visszakozik a múltba, átfutja a kalendárium lapjait, végigpróbálja sorsának kabalisztikus számait. Általában sok Fekete Ország-szerű döbbenetes megnyilatkozás van az első verseskötetében. (Érdekes, hogy az utóbbi versnek bevezető és befejező sorai formailag mily szabadok — felszabadultak! — míg a derékrész impresszionisztikusan-megokolatlan részletekkel való virtuozkodás). Eternizálódo hatású volt kóborlása a román nyelvű kontinensnek és Angliának szellemi tájékain. Ez kemény mintázó-hüvelyk gyanánt nyomul be minden versébe. Különösen második verseskötetében falálunk erre eszméltetőköt. Etég utalunk az „O Lyric Love” és az »Örök Dolgok Közé Legyen Hired Beszött« címűre: mondhatnók hegemoniás-angol szerelmi líra. Vegyük a „Ballada Irisz Fátjoláról” pleiade-os izét. Az „Óda A Szépségről” mintha Keats vagy inkább a józanabb nyelvű Wordsworth pátoszával tekintene. Máshol klasszikus emlékek Browning szaruhartyájáról és az ő társaséleti miszticizmusában! Baudelaire emberfeletti izomfeszítése és körmönfontósága a forma megerőszakolásában! Itt van előttünk két klasszikus lépésű vers: a „Két Nővér” és a sophoklesi görögösü „A Sorshoz”, mindkettő erős ösztönű rátalálás; két út melyen a költő haladhatott volna — és fölfelé. De ő pedáns emlékezete húzására vissza-visszasajdul a kiindító útkeresztződésre, hogy „a másik” út egy darabjág is végigdolgozza magát, mint egy romantikus baccalaureatus. Csaknem *neurotikus izgalommal* menekül belülről - nirvánás, kívül - scolasticus bölcsességek füledt párnamélyére; sémát keres Hokusai expressionismushoz (Vakok A Hidon, a Recitativban) csakhogy meglegedéssé ne fűződjön rajta próbálkozásainak gúzsza. Ez a „klasszikus” költő par excellence romantikus természet úgy szertelen érzelmi-tágulásában, — mely látszólag (minden romantikusnál: látszólag!) gyökértelen bokor módjára bukfencezteti és csimpaszkodtatja végig a terek adottságain — mint formában is: mert [éppúgy, mint a sokkal egységesebb Baudelairenél, vagy a festő Delacroixnál és a komponista Berlioznál] elődeitől viharosan elütő éncplexum azoknak kegyeletesen tisztelt modorába, szokásaiba törődik. Szóval nem időben elhelyezkedése hangján szól, hanem illúziósan a múltba, vagy exotikumokba stilizálja át magát. Ebben a kaucukos készségben, a mintákhoz fekvésben véljük leválaszthatni a romantikusoknak rátarti komponáló-készségét.

Két nevet kell felemlítenem, Shelley-t és Shakespeare-t, azonkívül több nevet a nem teljes bizonyosság miatt elhallgatnom: mert ezekben és balladás constructiókban jelezhetjük az érintkező pontot, amely Babitsnak és Arany Jánosnak tanulmányaiban feltűnik. És amint Babits költészetének fejlődésében hazapolgárosodik, úgy világlik ki a megfigyelője előtt is, hogy

* Az Athenaumnál jelent meg a Golyakalifa című könyvben.

ezek az utazások nem is voltak annyira csavargó-zsenis tervtelenségek, mert Arany mentorságának fékén indítódott útjára fiatalágában. Aranyon, a mintaképes mesteren keresztül utazott Angliában és a magyar irodalom idógépén, hogy eljusson egy másik imádott mesterig: Vörösmarty-ig és aztán a földrajzi megérzelmű momentumokból örökhagyó úkapának adoptált Kisfaludy Sándorhoz. Részben véleménytelen könnyedségből, részben rásejtésből kritikusai gyakran helyezték látótávolságukba Babitsot Arany szomszédságában. Az összehasonlítás rendesen bókókban és tökéletességi jelzőkben ütött ki. De a dolog természeténél fogva sokkal inkább önmagán nyugvó, hasonlíthatatlanul markosabb fogású Arany, aki példaképes reprezentálója kora lomha izommunkájának, a paraszti kar első nyújtózkodásának.

A nyelv színező elemeiben és a homlokráncoló világfelfogásban Babits Vörösmartyhoz áll közelebb. Gyöngédsége a kesernyés és kényes idegzetű költő iránt nem lehet talányos. Épen most volt alkalmunk (a Csongor És Tündében) tapasztalhatni ennek a rövidlátó-atillássá glorifikált embernek aggálytalan nemzetköziségét. Formai szempontból Vörösmarty-t hozza eszünkbe a Cigánydal. Mi azonban, az ugyanilyen románcos modor első fogalmazását, a Régi Szállodát, erősebbnek tartjuk.

A Recitativban kékszeműsködnek elénk legkifejezettebben a Kisfaludy Sándoros versek:

Mint az ölyv két bús madárra
vigyázatlan gyenge párra
úgy jött ránk e szerelem
mint a zápor a határra
mint a nyári zivatar
oly borussan és hamar.

Ez a strófa a Juliusból való. Az Augusztus című vers „a vörös arcu sárga bajszú holdvilág” falán - Petőfi képével indul, de azután:

A vasuton szállok messze,
messze, messze csöndesen,
és tündööm, enyém lesz-e,
vagy már veszve kedvesem?

Vajjon, melyik rosszerkölcsű világrészben és vihederes korban élt az a bizonyos nem-szalónképes költő, aki az antipodusos szerelmet, a Mindenek Szerelmét énekelte szabadjárta és aki így imádkozott:

A legészrombolóbb, vadabb kéjt add ma nekem,
s a legfájóbb, ölőbb kint add melléje még,
amely csak földeden halandó szivben ég;

Azóta Babits annyira hozzászokott ehhez a ki-nyalt módihoz, hogy a »mely«-t még némelyik értekezésében is duplaelles „melly”-nek pöszézi. (Túlozd az ilyet a csöpürágásig és a Krudymusba pottyansz!) Ebben a légkörben olyan nyugalomra hágyad, mint az, aki régi képmásokon felfedezi saját vonásait és ezekben akar boldogulni. Ezek a chansonok, a meghajszolt ember dudoló elfeledkezései, csakugyan rajtahordják testeéskéjükön a tökéletesség bélyegét. A végső consequentiáig vezetés tökéletessége ez. Az allegóriásan takargatott, kenetes vétkével formából-formába riadó, bravúros menekvéseiben ki-kielégülő, de idegig ronggolt költő belátja: hogy vagy a kemény-csontú forma hűtlen gyámja a cukor-kényes tartalomnak, vagy a fenegyerek gondolat veti széjjel a forma villácskáját, de teljes összhang csak a forma karaktere szerint kijelölt, magafajta mondanivaló esetében uralkodhatik.

A Naiv Ballada és hasonló próbálkozások után, (ahol még egy-egy molluszka láb kilóg a kagylóból), hogy a chansonban a föle felhető legigazabban chansont nyújthassa, Kisfaludy Sándorig atavisálta magát, vállára halmozva az új (?) légkört témástól, krinolin-romantikától, mindenestül.

Allegoriás maradékok és chansonok között ott bizonykodnak a szkeptikus versek, melyeknek elődös jelzői a régi indusmódra zsoltározások és hasonlók voltak, nem! még a kezdeti „alacsony-tömeg”-ből kiszakítódní vágyások. A szkepticizmus az érzelmeknek kétarcu világnézete. (Nem kell bizonyítani, hogy a filozofia az érzelmek töprengése!) Az egyik fele pamlagos kedvű:

Nos megvagyok már. Lettem ami lettem,
sötét bár s könnyekig hasonlott:
hiába! csöpp szőlőszemnek születtem,
mely a nagy naptól édesedve romlott.

De rángatózó mimikája a másik fele, kezdi szontyolódva (mikor még felszinen visz »a régi furcsa taktus« lomhaárja):

Gondoltad volna egyszer, erődben és szabadban,
robogta tuskón által, mint kit a nap vakít,
hogy lesz, hogy fáj a szúrás, hogy este félsz
[magadban
és milyen jól esik majd szeretni valakit.

Erőre kap a hypocondriás rohann és míg az imént: „nemes-rohadni napmagányt szerettem“ vallott kevélyen, most ez a kuporodás sivit:

Ó Istenem, megint egyedül:
az ég, a föld megint megürül.

majd a roham, hullámhegyén, őszinteségig dühösödik:

Hol van a Muzsa, holt szeretőm?
Félek egyedül már, mint temetőn,
vagy mint aki egy halottal aludna —
Ó kocsira! vissza! fénybe! körütra!

Hogy az ilyen őszinteség-kirobbanás a szokványos litanizálás strófa-kettőseibe ágyúsz s nem valami elementumi újrendbe-forgatást mutat, ez abból jön, hogy ezekben a versekben a tollforgató rutinja fadarabként görgeti maga előtt a gyökerestül kitépelt öntudatoságot. Mert hiszen a szkepticizmus, mint a feszülő éncomplexum világfogásának a testijölét (vagy nem bánom: a lelkijölét!) kizárólagosságáig való szegényedése: lehet a gyötrelmetlen multakon, játék-tranceokon, istápoló gyöngédségeken ridogáló betegeskedés, de semmiesetre sem teremtő erő, mely akár egy morzsát is kimozdíthatna helyéből a tárgyak adottságainak újindividuumú csoportosítására. Psychologiai gyakorlatunkat, mernők rátenni, hogy a szkepticizmus: az ambícióiban szűkrefogott, a gyáva nem-gyakoroltásban haragra gerjedt éncomplexum megtorlása a testen, mely neurosisos jelenségeiben meglehetősen improductív. Bennesíraskodik ő mindnyájunkban kételyeivel, halálfélelmével, »nargiléh-kesergéseivel«, de úgy kell lenni, hogy csak mulasztásainkra emlékeztessen ernyedtt óráinkon furkálása és hirtelen annál szívósabb antitoxin-felrajoztatásra öklözzük vérünk száguhdását. Babitsnál a szkeptikus versek: a követett művészi megoldásokkal be nem töltött, ki nem elégült életöztönnek izgatott szökövetelését jelentik. Nem teljességet mutatnak, hanem ujolag romantikus kibillenésekre hívják fel a figyelmet. A romanticizmusnak t. i. egy másik jellemvonása: az utathasító életelvek korcsossága és azoknak kívül, már-megküzdöttségeken keresése.

A formai szempont tisztázására tekintsük meg Babitsnak egy mindenképen szerencsés inspiratioju versét, azt amelyiknek kacskaringós címe: Atlantisz, Egy Világ, Amely Lemosdotta Az Életet. A cím útbaigazításához híven az élet szerves mocskaitól elkülönített abszolút-művészetet észlelteti egy, a tengermély által kilúgozott babyloni-görög város szimbólumában. Gyerekmódra autósuggestioval búvárnak határozza el magát, leszáll a vizsgálódás mélységébe és 6—7 dactylos-spondeus láb szélességgel ujságolja el a fenéknek kissé múzeumos érdekességgel ujságolja el a fenéknek végig körültekintő alapossággal, ovidiusi nyugalommal, szószeros értelemben leíró vers hangjában történik. A befejező pár sorban azonban a bűvár ráeszmél kivettségére, hirtelen a kifogyó levegő után kapkod és segélykiáltó borzadállyal rángatja a leeresztő köteleket. A vers két arányhijjas részre mállik: az elsőnek flegmás leírásában egyetlenegy szó, egyetlenegy hangrezdülés sem figyelmeztet arra, hogy az utolsó sorokban tragédia történik. Az ortodox forma rimeit és lábait között csakugyan nem fér el az ilyenfajta *expressio*, mert épen arra való, hogy tetszetősen és hullámról-hullámra összecsengésről-összecsengésre adó *könnyebb-séggel* darabolják le a gondolat egészét. Nincs más megoldás, mint a künnrekedő vakarcsot (a mondani-való sűrűjét!) pointe módra a végére csapni.

Van tehát egy kánoni mintagyűjtemény, ebből keressük elő a közelítően „congeniális“ formát. És akkor, az ebbe a lécezetbe gyűrés közben előálló téma-makrancosságok virtuoz megkerülése (nem megoldása!) tölti el büszkeséggel az eképpen komponáló költőt. Ugyanaz a költő el nem ismerheti azt a, látszólag anarhikus, komponálási módot, ahol a szavak a scolasticusnál ősrégibb törvények parancsára a téma első magzatos - megingásával eggidőben, a témából pattogzanak elő, az ahhoz méregetett megválogatásban és tisztán a téma erővonalait suggeráló elhelyezésben.

Nincs itt szó *elvi* hátatfordításról az ú. n. „preciz“ formák előtt, mert hiszen tiszteljük őket, mint elhunyt nagyjerejű mesterek feladatmegoldásaiban utolsó zúgig kidolgozott — és így végérvényesen számukra-lefoglalt — problémákat. A lefoglaltságban bennefoglaltatik, hogy a hagyományos forma a költészet munkájának bizonyos iszapmeleg stagnáláson túlvetésére, egészség-gel fejlesztésére nem alkalmas, mert hiszen azt valódi, új feladatok elé nem állítja, hanem még ellene is dolgozik, amennyiben a friss szemléletet a mindenünnen összeüledpedett középiskolás tanokkal felzagyvazza.

Valóban a szonett édes éjjelizenés hangszer lehetett a troubadournak hódolatba-gémbereedett újjai között, de az oly ravaszul kifundált 14 soros asszonyhálóba végérvényesen beleaternizálódott — benne is van — a lantos. Bizonyos fokig tágulhat a forma használhatósága, [mint ahogyan bővíthetik értelmüket a nyelvi kifejezések is, melyekben az új használat rétege alatt még ott rángatózik az ősrégi eredet terheltsége] és bizonyára jó helyre nyúlt Petrarca, amikor a szonettet verte ki misztikus szerelme ladjájául. A shakespearei robusztus nemiség ott vett, ahol talált és öklével-széjjelroppantotta a szorosra-szabott vázát, de úgy, hogy annak sémája az iskolás kutatás számára körül belül megmarad. [Tulajdonképpen epikai szélességű 14 soros szakokból álló nagyszabásu lírai megnyilatkozásról van szó, kevés közzel a szonetti zöngeménnyekhez.] A szonett történetéből még vegyük Baudelairet:

A decadance korainak életét élő romantikus költő rámorcosodhatott, hogy századközépi-hysteriás gerjedelmeit szonettbe ünnepélyesítse. (A középkor derengésében fogant forma chorálszerűvé ösrégiesedett melékhatását használta itt ki a raffinált rendező!) Azonban időnkben, mikor ez a szerkesztési mód a számos szuveréntől telisded-teli bélyeges: bezárt formájában csupán az ő érzés megnyilatkozásait lehet újramondogatni. (Ép úgy, mint bizonyos tiszteskorú kifejezéseket sem lehet használni anélkül, hogy a régi levegők életfelfogásaiból ránk ne tukmálnának valamennyit, vagy akár mindent.) Természetünktől ennjire idegen korlátok között teremteni — absurdum.

Dante szigorú formai megszorításokat szabott maga elé a Divina Commedia megírásakor. Három részben egyenletesen elosztott száz énekre kell terjednie, az énekeket a terzinák sorainak közel-egyenlő számban kell betölteni, stb! Epikus elképzelésű művének ez a matematikai körülárkolása misztikus aláfestésű componálási mód és hasonlatos ahhoz a fölfogáshoz, melyben boldogulva a quattrocentó piktora egyenlőszáru háromszögbe helyezi el figuráit. Ez a valóban lényegből származó megkötöttség, melynek merevségében palestrinás egyházi-zene szól, rokonszenves előttünk, de élénk ellentétben áll a találomos, esztétás megkötöttségekkel. Valóban, a tökéletesen napfényre hozandó a legmegkötöttebb vers: mert egyetlenegy megoldása van. Nem a gondolatnak! Hanem a versí revelatiónak, úgy ahogy van! A pusztá gondolat: közömbös szólam; a gondolat csak testével mond valamit. Nyilván zürzavar és területsértés van a forma-tartalom kettős fogalmi elkülönítésében. A művészi törekvések hajlandóságai, a mindennemű (tudományos stb.) kifejeződési-kényszerek rokonérzései mindjobban körülrajzzák a formaproblémákat: míg a héjából kihullatható (egy mag, amelynek nincsen teste!) a minden-héjba illő tartalomnak létfontossága, érdekvolta mind ösztövérebbé válik. Nem mintha az új irányok nem akarnának valamit kifejezni, hanem épen mert önmagukat akarják kifejezni. Ismételjük: A megnyilatkozás — a formáját nyilatkoztatja ki! Az igazság — a formájában igazság! A forma enszavát mondja ki és csakis ezt mondhatja!

Az egymásra ormóltanított forma-tartalom iker szülésére épen a dualisticus fölfogásból téveljednek. Test és lélek: forma és tartalom! A párhuzam tökéletes. A lélek: gyakorlati könnyebbségekre egy-fogalomba kapott néhány testi-attributum. A „tartalom” is a forma tulajdonságainak (kifejező voltának) egynévelőjét jelzi. Érvénye, kár nélkül, csak addig terjed, amíg gyakorlati szükségleteink hasznát veszik. Nagyon megfogytakozott a tekintélye mostanában, hogy a művészet azon a pár vonáson felüli egységet akar kifejezni. A tartalom értelmezése különben a „lélek”-szerű folytonossággal változik. A forma, a hogyan előttünk áll, nem egyetlen erőlködés-összeillesztette alkotmány, hanem egymáson belül elhelyezett sokszögletű idomok szerkezetének képzelhetnők el, melyben a külső idom képviseli a külformát (vulgo: forma), a mélységek felé kisebbülő idomok — a régi kiküzdöttségek külformái! — pedig a tartalmat jelzik számunkra. Új alkotó erőfeszítés munkájából új idomréteg rakódik le, és az előbbi formai felszín a tartalmi régióba „mélyül”. Az „eszmei tartalom”: már megrágott problémának a természetes környezetből kiszakító, többé-kevésbé

félszeg ujravölvetése. Megértető, jobban, bemagoltató szerepe van csupán az emberművelő mesterségek között.

Mint a seismográf tüje, kövesse a művész idegizgalma az idők temperamentumát: az új zenét, mely ekeppen újabb és újabb idomot kerit a többi fölébe. Világos, hogy akkor minden egyes fiatal conceptio föltételezi magában a már-meglevőket: minden új idom hasas a többiekkel. *Az idomok összességének egymáshoz állása, ez a poliphon zene: a compositio.* Ő csupán a maga testének irányelve, s nem kánonos megmerítője föle független életeknek.

Míg a piktura és zene multjának ragyogó állomásai rábiztatnak a ma birkozójára, addig az irodalomban csak a dráma és eposz (regény) mutathat fel ily teljesedéseket: a líra multja és multas jelene azonban inséges és példái csaknem kétségeket támasztó a jövő lehetőségei iránt. Minden sikere a néballadához fűződik, mely mint naiv emberek elementumi megnyilatkozása, formában csodálatos rásejditésektől büszkearcú. Ezenkívül csak valami didaktikus verszet található, mely halni nem tudó, de egyúttal élettelen kinai-ideogrammaszerű formáiban lehet néha meglepő, vagy az adott hangulatnak kielégítő, de semmiesetre sem olyan, mely a benneélő „több”-el olvasóját maga fölé vetné.

Minden örökségekkel dússáguk mellett is, az új líra »primitív«-jei kénytelenek arccal a jövő felé fordulni.

György Mátyás

VERHAEREN EMIL †

Egy háborús vonat otrombán rálépett Verhaeren életére. Remy de Gourmont (csendesesen elhunyt a háború kezdeti szakában!) még 1904-ben ekeppen könyvelte el kritikájába a »flamand« költő munkáját: »Nem szemlélte a mezőt és a parasztokat nyugalmasan, nem kérdezgette ki őket nyájasan; erőszakosan belelépett a természet és az emberek életébe és csak azt látta, ami saját magában volt.« Aztán: »Amit lát, azt szándékosan látja.«

Mi, elnézve a fentti kritikának kissé elégedetlen-szinezetű hangja fölött, valóban gyászoljuk Verhaerenban a naturalizmus fölé izmosodó poétát, aki ifjúságának idillikus verseit betegesnek merte bélyegezni. (Azért egyetlen hallgató korában már betiltotta egy lapját az akadémikus hatóság, mint nagyon harciast!) Látomásai nem az obiectumok sivár szemléletében, hanem egy világösszefogás fenyegető színeiben villogtak fel. Ezt a fölszabadulást nem követte a nyelve, mely a régi pórázokon vergődte magát paroxísmusba. Witman művészete alatt maradó handabandázó, csaknem demagóg szónokiassága nincsen kedvünkre. A mai számunkban közölt verse talán nem a legjobb, de mindenesetre az újabb tendenciáit legkivált jellemzők közül való.

KÖSZÖNTÉS 1917-RE

Pirosban, mint bohóc, ki vérzik,
s bolondul játékra perdül:
rázzuk le jármunk életem
és énekeljünk!

Valahol most jóra zsendülnek a vágyak,
a vér foga ejlik a vér zamatán;
itt rendre csak Áment verkliznek az órák
és bomlik a jaj,
hoggy szinte csönd már.

Mi énekeljünk hát életem,
szélmalom pózban azértis:
kemény, cintányéros kezeimmel,
föltelt, orgonás mellemmel
azértis!

Mert jaj,
ma vérrel sirnak a sírók,
porrá porzanak a hegyek,
hegybe borzadnak a rónák
s a poklos, megindult földéken
az anyák márványszelid kezében is
csak holtra pillog már a mécs.

Ebben a dült és fekete arénában:
én magam
Ó, hatalmas orcheszter,
tisztá gyerek szájjal
kacagd föl szárnyas himnuszát,
az újszülött időnek!!!

ANYASÁG

Most némely férfiak is megértenek minket:
ha egy kívánjuk láncra kötik himes vágyuk,
házuk falát is mással meszeltetik fehérre.
Most hűvös a száunk s a szemünk ámulva néz
[a semmibe,
mert ó, most minden komoly gondolatunk az Övé...
[Övé...]

Az utcán fehérre válunk egy részeg legény előtt:
(ó jaj, ha egyszer talán Ő is!)

Kicsordul a könnyünk gyáva szilvatolvaj láttán:
(ó jaj, az Ő utja merre vezet?)

A mezőn halálba rémit egy lusta, tüzes hasu varangy:
(ó jaj, szépnek még Őt se látta senki!)

és miatta az egek arany szemét is féljük.
Némely férfiak most becézni szeretnék márvány
[homlokunk:

de mi csak ülünk s titokzatosan mosolygunk.
Mint ördögös alchimisták bújjuk a magányt;
jó hazánk és templomunk a meleg, tiszta ágy
s éjjel boldogan virrasztjuk testünk kerekhalmát,
[mely fájó
és teljes, mint a szent Hümusz.

VÁSÁR ÉS ÉN

Póznásan föl- föl- föl-
tú- tutururú- tu- tú-...
Szélesség. Színesség. Dombosság.
Tompára kalapát. Hegyes. Körbe.
Görbe. Eggyenes. Millió keresztmetszet.

Egy uralkodó vörös folt!

és kéken fehér-szürkén smaragd-sárgán fekete.
Mint valami roppant amerikai bazár.
(otthon most Shakespeareből szaval az asszony)
Túlhegyű sikitás. Pacsuliszag.
Hermonika.

A Szentháromság alatt kilógó szemekkel reszket
[egy ember.
(egész a nyelvemig ég vissza a vajás tizórai)

„Édes anyám minék adott férjhez,
Minek adott egy suszter legényhez...“
Zuhogva hull le a déli harangszó-
Rokkant gyerekkocsiból újság címek ágaskodnak.
„Én a susztert nem szeretem...“
(érzem, hogy a zsigereim pompásan funkcionálnak)
„Gyászba borult az életem,
Miatta...“

Végtelen bugyborékoló jókedv!
Föl- föl- föl- póznásan-
vizszintben- karikában- meredten- elevenen...
„Tizenhárom!“

Mélység. A formák papagályos hajlása.
Kiterjedés.

„Hét, hét, hét — minden darab hét!“
Verebek párosodnak a patinás ereszcsergón.
Tú- tuturú- tú- turu- tú- tú- ú- ú...
Gulákbaszurt vásznak.
Sörszag.
He- he- he- hollá- he- he- he...
Halmos, harsogó selyemgubók.
Bankó muzsikál.

„Óh!“
Egy szájkosaras buldog rohan előre a lábközökben.
(estére találgám van a kávéházban)
Föl- jobbra- előre- le- balra- föl- föl- föl szét
Festékkereskedés.

A keresztutról idelángol a rendőr bádogsisakja
és minden körbe... körbe...
ameddig a szem ellát
s amennyi a fülbe beletér...

Kassák Lajos

LEGENDA

A VÉGTELEN IDŐBEN

Valahol messze, nagytenyerű vidéken összefutott több ház. Ablakaik egymásnak dültek és a halvány mécsesek a szobákban egymáshoz kívánczoltak. És az élők arra hajoltak, amerre a fény vonzotta őket... piros arcukat egy rubinkörbe fűztek... És fellángolt fölük, minden összebujva, csendben. És akkor kipattant a közepén az új gyermek és szökkenésétől a rubinfűzér szétugorva, világosra gyulladt: glória volt annak a feje körül. Megtántorodtak a mécsesek és leborultak, a házak ijedten ugrottak vissza. Hidegben, — sötétben álltak. És glória volt ott a közepén.

Igy született Mária.

Idős volt már a lány. Teste görcsösen feküdt. Mellei duzzadtra vágytak. Megcsuklott a lába. Künn, ma először cirógatták meg a nyaka alját, — a kéz lejjebb csuszott. És azóta ott volt. Bomlott a gyöfösos ruha és szembe szembe viharra engedtek a felhők. A test tárgult. Magja kivált a kocsányos szoritóból. És feszült az ég. És odakünn egy vándorember simult a falakhoz. Minden országutat bejárt, barátja volt Szicília melege. Az oázis. A csipkézett szigetpart. És Betlehem csöndje. Ma először kívánt meg testet. Megcirógatott egy kedves arcot, lejjebb esett a keze. De hová most? Hűvösítő foglalatot keresett. A ruha levált a merev testről. Megszakadtak a felhők és a szelek hatalmas örömmel hullottak a földre. Nekidültek a földnek, lejjebb nyomták, a víz néhol feléje futott. Nekidültek a házaknak. Az üvegablakokat könnyedén benyomták és hajszálcsöves megnyugvással feküdtek el házakon kívül és házakon belül. Egy ajtó nem engedett még. Új szelek szabadultak le és ellenállhatatlanul kiperdült az ajtó. Lehajtott magáról minden terhet az ég. Lehajtott magáról minden terhet a test, — most már világi nagyságra feszülten. Távoli villanásban testet lát a vándor. Elfedi előle az eddigi örök eget. A lány előtt az ajtóban a vándor teste fedte az eget. Egekből repültek az egeknek! Minden kötöttségtől szabadultan, szent lebegő érzés!! Hatalmas villámlás!!! Meghasadt a szűz ég!!!! És bevilágított a minden földekre!

Fáradt vagyok, József, — mondotta Mária. József lekötött lábait mozgatta: Ma gyereked lesz. Tőlem való-e? Csak egyetlen viharra emlékezem. És másnap. Betlehem kutjánál csigavonalu szemekre, amelyekbe bemerészkedtem. És ki nem tudtam jönni. És a végére sem jutottam... Fáradt vagyok József. Ma gyereked lesz. És? Falvak. Házak. Kutják-kutyák. Sárnyomos ut.

Utolsó házak.

No még egy... még egy...

Fáradt vagyok József.

Ma gyereked lesz, Mária!!

Nyárfák mellettük mennek el. Mária már nem is megy.

Nini, József, állunk és pihenünk.

Egy, kettő, három, négy... száz... kettőszáz...

számolja József a fákat.

Idefelejtődött ez a ház?

Emberek! Szülő nőnek adjatok helyet!

Nagy nyüzsgés, — ne szüljön már senki!

Csak egy anya jó, aki pitvarba vezeti őket.

Rájukcsukja az ajtót!

Sötétség!

Fáradt vagyok József.

És József már alszik.

A hold lassan mászik az éghegynek fölfele.

Lassan.

Künn pedig vendégeket várnak.

Milgen lárna az, nézz ki, kis fiam?

Jönnék a házak — — —

Kinéznek, hát köröskörül nagy fekete házak állnak.

Milyen dübörgés az, nézz ki, kis fiam?

Jönnék a folyók, földek és utak — — —

Ki néznek, hát minden erre fut, föld és víz.

Milgen muzsika az, nézz ki, kis fiam?

Jönnék az emberek — — —

Most már az ablaknál maradnak, úgy nézik.

Az emberek bemennek a házakba, feljebb építik őket.

A házak a felhőkbe magasodnak. Egy-egy ablak

világosabb lesz. Aztán mind felcsillog. Néhány fény

erősebb lesz. Egybe-egybe nézni sem lehet már. És

jönnék, folyton jönnék. Nekidülnek a munkáknak,

izzad a fáradságuk. Dolgoznak benn... künn...

Folyókon, földeken...

(De csillagos ég. A pitvar fájdalommal magába

csukva. Szülő nő. És a hold is lassan megy fel.)

... és ez az éjszaka az örökkévalóság eleje. Lihegnek

már. Törnek az ablakok. Emberek lomhán, gépekbe...

vizekbe... földekbe... omlanak.

József felriad: Asszony!!!

Jajjjjj!!!!!!

Sikoltás. És kihasad minden viharban fogamzott,

minden csendben fejlődött új termés és friss hangja

ajtót nyit.

A hold már fenn volt a hegycsúcson és a csapóablak

üvegén át puha fénytejbé rakta a gyermek fejét.

És pillanat alatt mindenki tudta. Mind oda fut. Új bál-

ványt akartak szeretni. Hogy gyorsabban odaérjenek,

akik fenn dolgoztak, magukkal szakították a házakat.

Legurultak mind az új test elébe.

A házak örült örömmel tüntek el. Földek,

vizek mind egy ponton voltak. És emberek.

De egyedüllevős szegénységükben, — semmit

nem hoztak magukkal, — ők is semmivé fogytak

az új test előtt. És nem volt más semmi:

csak az, — meg a hold, — meg mind a föld...

meg a három király, aki a házak mögött leste

országá veszését és az elhullajtott kincseket

összeszedve, görnyedten az új test elé csúszott,

és világi színt adott a gyermeknek,

meg egy vándor, aki pásztorsipos hangját

belemuzsikálta a gyermek szemébe, — József

és Mária gyermekének a szemébe.

Szines Pál

NOVELLA

Ágnes a kettőnek terített uzsonna-asztal mellett ült, az erkélyen; várta az urát, s a várakozók félig elfoglalt figyelmével nézelődött az őszi világban. Szelíd szeptember dajkálta gyöngédségében a fehér villákat, a gömbfejű gesztenyefákat meleg levegőfolyamok ringatták, míg gyönyörűségükben megszinesedtek. Mindig is ilyen élvező lényeknek érezte ezeket a fákat, melyek tavasszal elsőnek szagoltak távoli szeleket s vágyukból nedves-rózsaszín rügyeket hajtottak az ezüstszövetű ég felé. Most már majdnem kopaszok voltak és szomorgó, magukba-visszatérő csalódottaknak látszottak.

Már itt vagyok, — szolt az ajtóban a férfi, a gumiköpenyét és az aktatáskáját egy székre készítette puha kalapja és finom keztyűje mellé. Ágnes teát szűrt a csészékbe. Sápadt keze bizonytalan ívekben tétovázott, csillogó üveg, meg ezüst holmik között, félve, hogy a zsufolt asztalkán feldönt valamit, ami csengő zene-bonát okoz. Minden váratlan zajtól való remegő félelme még gyerekkorából maradt benne: tudták róla és mint valami betegséget elnézték neki.

Csak nyugodtan, Ágnes, még van időm elég. Hét óra tízkor megy a vonatom.

Hová is utazik? — kérdezte az asszony. A hangja elszállt az erkély fölött az ég felé, mint tömjénfüst, ha a kupolák magasát keresi.

Különb, hagyja — tette hozzá mindjárt — nincs érzékem az üzleti dolgai iránt; — megcsukló kezével nehezen emelte szikkadt ajkához a poharát.

Nem tudom, fiam, mi lette megint — kezdte a férfi a békéltetést, a régi affektált szókkal s a régi-nél is keserűbb izzal. Már semmi emóciót nem okoztak nála az asszony ilyen kitérősei és nem remélte, hogy valaha még „jóvá lesz minden”. Csak háza hangulatának zavartalanságáért nyugtatgatta, hogy a csönd, mely köztük nőttön-nőtt, feszültség nélkül való legyen. Nem látta, hogy a nő ilyen, látszólag indokolatlan, kitérősei, nagy öntudatlan küzdelméhez tartoztak, melyet ezzel a növekvő békével, ezzel a hangulatos csönddel vívott. Igen keveset tudott mindarról, ami közte és a felesége között hat évi együttélésük alatt történt. Mert valójában Ágnessel történt mindez s a férfi csak az asszonya halványodásán, fogyásán, betegeskedésén, érthetetlen nyugtalanságán érzett némi szomorúságot, alkalomról-alkalomra fojtó kedvetlenséget, amilyent egy váratlanul esős vasárnap reggel okoz.

»Nem tudom, fiam, mi lette megint« — így mondta. És az asszony, szánalmas öntudatlanságában csakugyan megbánást érzett a magának is megokolatlan, rosszindulatu szókért; mosolyogni igyekezett. A férfi, elengedte magának, amit ilyenkor még mondani szokott, hogy hiszen ők szeretik egymást és a többi. ... Megbocsátóan visszamosolygott és mintha fontos dolog jutott volna eszébe az aktáiba mélyedt.

Ágnes elnézte férje termetét, szép, hosszas fejét és rendkívüli kezét. A kezét, melyről annyi nagyszerű emléke volt, — az első időkből.

Sárgás sugárzásban aranylott az erkély, mint egy ünnepi csillár. Az asszony lehunyta a szemét és két

életáramos kézre emlékezett, melyek először érintették érintetlen vállát.

Rosszul van, Ágnes.?

Nem, dehogy, — rezzent föl az asszony. Bágyadtan fölállt: egy szelet kalácsot választott a kosárból, megszórta fehères, permetező mézzel és egy aranylő barackot tett mellé, a napfényben mázolt pierrot-ábrázatot vigyorító porcellántányérra. Könnyű, kékes uszályát vontatva ment be, két-három szobán át és egy fehér gyerekágy szélénél megállt.

Kis lánya párnái legtetején ült az ágyában, a nyitott, napszoba közepén és egy nagy képeskönyvet lapozgatott.

Anyus, már azt hittem elutaztak apával és örökre itthagytak engem. Olyan éhes vagyok! Csak egy barackot ad? Hozzon még egyet, anyus! Hízolgón ölelte át az anyja keskeny csipőjét és gyönyörű barna fejcskékét az ölébe furta. Ágnes nehezen fejtette le magáról az izmos kis karokat s kezébe adta az uzsonnáját.

Csak edd meg, kicsim, majd ha még éhes leszel, kapsz másikat is.

Nézze, mekkora nagy falat fér a számba! Hm! De jó! Tudja, rém éhes voltam, már a bánattól is éhes voltam.

Mi? — nevetett Ágnes.

Hát mikor egész délután nem jönnek hozzám!

Ágnes leült az ágy szélére, nézegette a képeskönyvet s hallgatta a kis lánya fogadkozását, hogy öneki igazán nem fáj már a torka, hogy ő nem csal, de már szikrát se fáj.

Bámulta: hogy beszél ez a gyerek! Valami ijesztő van a felnőttek való szavaiban, a nagylányosan mimes mozdulataiban; a mimikája, ismeretlen belső életéről, nyugtalanitón hiányos hirt ad.

Öt éves! És sokszor érezte utóbbi időben, amit most, hogy mintha nálánál okosabb nő ülne itt vele szemközt. Idegen lett neki a lánya. Egy kicsit csodálta és tetszett is neki, de már nem érezte a gyerekének. Egészen beteg idegélete megfosztotta attól, hogy átélje ennek a tragikumát.

Most is, ilyen gondolatok közt is nyugodtan, előkereste a fehér fésűt a fiókszekrényből, óvatosan kibontotta a lánya selymes haját, jobbfelől leválasztotta, világospiros szallagot kötött bele. A gyerek türelmesen haqyta s a szemközti tükörben nézte magát.

Majd beküldöm Katicát, játszon veled — szolt kimenet Ágnes.

De még egy barackot! ne felejtse el!

Mégis — elfeledte... Leült a lakószoba pamlagára és soká messze nézett. Szokása lett ebben az utolsó évben, hogy naponta többször is így ült, gondolatlanul, csak a finom, szinte nem is érzéki fáradtságát enyhítve, magába ejtett csönddel. Egy-egy tárgyra révedt percekig, a nagy kínai vázára, melynek színeit úgy szerette, vagy a muzsikus portrék sorozatára... Valaki megállt mögötte az ajtóban. Nem hallotta, de ott érezte az ura nagy alakját, egy pillanatra úgy, mintha egy roskatag oszlop meredezne mögötte, amely rászakadhat. Egész testében elhidegült. Nem az életöszöne kiáltott föl benne, — attól ijedt meg, hogy ilyen csunyán bizarr képe támadt arról az emberől, aki mégis csak... istenem... Megerősítette magát, visszafordult, még mosolygott is.

A férfi megkönnyebbülten lélekzett. Őszintén örült, hogy alkalmá lesz könnyen elbucsuzni.

Pásztk Jenő: Tusrajz

Ágnes, drága asszonykám

Az asszonyból feltört a sirás. Mindaz, ami tudat-
talan bánat, túlságosan élő emlék, magának ismeretlen
vágy, analízis nélküli indulat volt benne, az egész bete-
gítő kaoszt magánembíró felfakadt belőle.

Na, de Ágnes! Hát szóljon, szívem, én oly tehe-
tetlen vagyok. Két sötét ajka idegesen cikkázott s az
ujjai remegősen járták át az asszony haját.

Percekig szóllanak voltak.

Az asszony végre megcsöndesedett. Az ura két
kézbe fogta a fejét és megnézte. Szokatlanul hosszan,
figyelmesen és értőn.

Te, — szölt nagyon komolyan, ezt nem visszük
igy tovább! — Minden szó jelentős volt és cselekvő,
mint közeledő lépések döngetése.

Az asszonyban elállt minden: Most, most lesz
meg a „szó” amelynek „tett” a következtése; ma van
a napja, ez az az óra, most válik el: valóbb élet,
vagy... Hisz nem tudta, mit vár. Csak azt érezte,
hogy egyetlen sikollyal leválna erről az életéről...
Merőn nézett az ura ajkára.

Főljazott várakozásában csöppenként pergett alá
a begyűjtött ereje, de még bírta. Megerőltetéstől el-
változott arca kék cikkázásokkal vibrált; szemérszája,
táguló cimpái megnyiták a remegve várt hang elé.

Gyógyítani fogod az idegességedet!

Ah! — Ágnes sikoltása nevetésbe szakadt, ki-
tépte magát, felugrott, nekírohant a csukott ajtónak,
főlrántotta s úgy hagyta maga után.

A férfi sajtó fejét az asztalka márványlapjára
nyomta s két lejtett, nagy felér keze őrizetlen
bámulta.

* * *

A szél! Nekitámadt a fák meredt, gögös moz-
dulatlanságának, rázta a kűzködő derekukat, kuszálta,
tépste a szikkadt őszi lombot. Egyszerre lesivóltott a
fasor végébe, — egy fehér kőrácsnak könyörgött ott
soká, — azután lankadt s elhalt a bokrok és folyon-
dások közzé.

Ekkor jött le az asszony a házból. Hosszu,
barna selgempőny volt rajta. Úgy járt, ahogy nagyon
szép gyermekek sétálnak a napon, mikor sokan nézik
őket. Így járt Ágnes amíg a kerten átment s akertész,
aki vörös kezével gépiesen vezette az öntözőcsövet,
hosszan nézte. De aztán, hogy a kiskapu csaltanva
becsukódott mögötte, elengedte feszült vállát s vibráló
lélekzetén köhögve könnyített. Nedves-hideg kezét
egynéhányszor megdörzsölte gyűrött batisztkendőjébe,
de úgy utálta, hogy a forró homlokához vivő felutról
visszajette.

Letért a lejtős mezőre. A nagy, szürkés réten
őszi kököresin virágzott.

Inogó térdei alig bírták. Csak lengett a homályos
térben, mint ködös téli reggel városok fölött a gyász-
lobogó. Szinte átmenet nélkül alkonyodott. A gyár-
kémények bizonytalan vékonyra karecsusodtak a hori-
zont bánatában, zümmögő hangáramok nyugtalanították
a gyenge fűvet.

Az asszony mindenében rettenetesen fájt: tör-
zsét bezuzottnak érezte, lábait feltörtnek, arcát se-
besnek, a haját tépettnak; rémüldözött, mintha egy
kocsi gázolta volna át. Betegen, valami öntudatának
ismeretlen cél felé haladt, az érzése utálta s ha néha
megállt s a növekvő sötétben remegő érzékenységgel

tájékozódott, újra biztosan ment egy irányban tovább
Minden gondolkodásra képtelen agyában, mintha egy
foszforeszkáló szitát nézne, káprázatok és víziók haj-
szólták egymást. Karsu lángocskák körtáncoltak a rét
alján, aztán megnőttek és fényoszlopok lettek, amik
egyszerre hangtalanul leomlottak, de a homály soká
csillámlott poruktól. Selymes surlódás-hangokat hallott
és száz kigyót látott a fűben szanaszét. De folyton
erősítette nyugtatgatta magát: ez csak láz, — és
lassan javult, könnyült, biztosabbá vált.

Most mindennek vége lehetne — gondolta s
lassabban járt. — Elutazik. Oly könnyen megszűnhetne
a hozzá való közöm. Szinte tágabbnak érezte a dol-
gok eddigi complexumát, ami eddig elválaszthatatlanul
összetartozott, csak idegenül, véletlenül állt egymás
mellett. Ő maga, meg ez a város, ez a tájék s a villa
ott túl, a szobák, holmik és ottani emberek, a ruhák
s ahogy fészkelődni szokott. Mindez külön is megvolna
s mért lenne egy élet?

Azt nem tudta, hogy csak e szörnyű óra sug-
gesztioja tette, hogy nem érezte azt a dus emléke-
rdőt, amely körülötte, mint rengeteg tenyészet egy
árva követ és amely a multja. — Multja, asszonyléte,
egyetlen emberhez való egyetlen viszonya, egyetlen
vágynak beteljesületlen története. — Mindez, mintha
elsüllyedt volna. Mőgötte semmi, tiszta ür; könnyűség-
érzés szédülete fogta el.

Boldog mosolyba szépiült elkinzott arca. Ilyen
szabadnak még soha-soha nem érezte magát! Most,
most akármit tehetne, akármit merhetne, bármire
mehetne!!?

A sötétség enyhébb alján pirosas fény szem jött
fel. Ágnes megállt. Nézte. A fény nőttön nőtt, mint
félő, félő szivében a lüktetés. Egy fűtűt lőt át süítve
a levegőn, hosszút hasítva s még hosszabbat az asz-
szony sikolya; — ájuló teste, mintha a vonat dühör-
gése rázta volna meg, kis sötét halommá esett össze
a töltés alatt.

Csak későn tért észhez. Valahogy főállt; nagyon
rosszul érezte magát. Kinlódva emlékezett rá, hogy
iszonyu fájást érzett a szivében és lerogyott. A hang-
jára is ijedten emlékezett, amint hosszan tulsikította a
vonat fűtűjét. Az a vonat vitte el az urát, akit ott
hagyott pár órája a szobájukban, ahogy még soha
nem ment el tőle.

Valahogy haza vánszorgott. A cseléd még vasalt
a konghában s amikor Ágneset meglátta, ijedten lépett
hozzá. Az asszony teát kért. — Sürgőnyt kaptam ha-
zulról, az anyám rosszul van. Nagyon megijedtem, —
folytatta s már belejött a mesébe, — a reggeli vonat-
tal Pestre utazom.

Érzéketlen csuklott párnáira s a cseléd aggodal-
masan nézett vissza rá, amint kimenet, eloltotta a
lámpát.

* * *

Ágnes mosolygott. Bágyadt fény tükröződött
sápadt arcáról s az ájulásból eszmélők halás tekinte-
tével nézett szét a nagy, világos Perronnon. Egy hor-
dar ajánlkozott, átadta a táskáját és maga is utána
ment a kocsihoz.

Hová tetszik? — kérdezte az ember.

Haza. — Aztán elmosolyodott a szórakozottsá-
gan és megmondta a címet. Derűlten nézegette az

uccákat, az ives nagy hidat, a Dunát. Gondolattalan magát-jólérzéssel dőlt a kocsipárnára, semmi sem bántotta ebben az órában. Tulfeszült idegei fölengedtek valami enge pihenésben; mély alvás után szárnalmas teste is fölűdült. És ez a nyugalma még akkor sem hagyta el, amikor a régi, emlékillatos lakásba lépett.

Senki sem volt otthon. A cseléd bevezette a vendégszobába és segítette neki vetkőzni, öltözni. Elmondott minden újat és Ágnes örült, hogy csupa jelentéktelen semmiség. Oh, minden a régiben van itt, nyugtatta meg magát. Fel s alá sétált a szobákban. Az ebédlőben már megvolt terítve. A nagy szalonban kicsit félős volt a sok hívős tükörben látania magát. Bizony nagyon másnak mutatták, amikor utoljára sétált el előttük, az esküvője napján, kék-kacér utazókosztümben; hovalett ruganyos-hanyag járása. Most mindig uszályos ruhákban járt, tán ez bágyasztja úgy gyöngye terdeit, bokáját és bizony a vállait sem bírja sehogy. Egy pár akkordot fogott a zongorán és újra mosolygóra vált. Hisz jól érezte magát, — nem bírt töprenkedni most. Dél nap melengette ujjait a billentyűk fölött és amikor egy Schopin mazurkába fogott az egész nagy szoba gyöngyházkagyló — csillogásba vidámodott.

Elsőnek Iván jött meg, az Ágnes mostohaöccse. S megcsókolták, megölelték egymást.

De hogy kerül ide Ági?

Az asszony meglökönt, de csak úgy mint a gyerek, ha olyasmín kapják, amiért picit szidják, de magukban csodálják a nagyok és vendégeknek mesélik, ha ő nincs a szobában. Könnyen jött találékony-sággal okolta váratlan hazajövetelét.

Elfoglalta a régi szobáját. Tett, vett, a holmikát rendezgette, a könyveit, egy angol grammatikában lapozgatott. Lefordított beöle egy kis állatmesét és leírta szépen, tisztán, ahogy szokta a leckéit régen. Csak a percre nem szűnő vibrálás a halántéka mögött érezte vele a történetek nyugtalanító valóságát, de idegei képtelen elnyugodtságában tudattalan szenvedte el. Az életőszöne védekezett benne minden emlékeztető gondolattal.

És napokat élt még, élt le szerencsésen. Sokat aludt, napközben is több órát. Öltözni nem akart, hát kocsiztatták, naponta a Hívősvölgyben, vagy másfelé Budán. Iván vagy a mostohája volt vele. Csöndes, kedves társak mindaketten, nem faggatták.

Délután maga volt otthon. Zongorázott, meg angolul tanult; nem is felejtett el sokat.

Egy nap nyugtalanabb lett. A feje fájt és néha hideg verejték csapódott ki a nyakára. Lefeküdt meg fölkel, járt a szobákban, köfcst vett elő, meg leletette. Szerette volna ha már hazajön valaki és föllelékzett mikor végre csöngettek. Egy perc múlva, az ura állt az ajtóban.

Jaj — szólt halhatatlan halkán az asszony, meg-ingó testét az asztalnak támasztotta. A férfi bejebb jött. Sárga volt.

Ágnes, te itt vagy?

Igen — nevetett az asszony s a torkában csobogott a sírás. — Nem haragszol, ugye? Olyan nagyon vágytam ide! Egyszerre úgy ránjött, hogy haza kell mennem . . .

Nem haragszom, — felelt a férfi, kétkedve még, de reménykedően, hogy igaz. — Legalább nem utazom

magam vissza — próbálkozott, az asszony kezéhez közelítve a magáét.

Én nem megyek. Hangosan bátor-tiszta szókkal mondta Ágnes. Egyet lépett hátrább és elszántságában erővel termékenyülten emelte fel szépült arcát. Mintha napok óta csak ezt a kimondhatást várta volna, olyan biztos volt az akaratában és mintha éjeket átgondolkodott volna, olyan megtervezettnek érezte a tettét.

El akarok válni tőled, Ottó.

A férfi bámulattól és indulattól némultan egy székre ejtette magát. Sokára mondta:

Nem értelek; mit beszélsz?

Kell, hogy értsed — könyörgött az asszony. Tudod, hogy . . .

Bolond! — Ordított az ember, ököllel vágott a nagy ebédlőasztalra, hogy zendültek a körülálló ezüsttárgyak az egész szobában, de Ágnes, hangtalan és színtelen rogyott előtte a szőnyegre.

* * *

Ágnes csak déltájt kelt fel s a szokottnál is nehezebb kedvvel. Jó-szándékosan egy ablakfülkébe ült könyvvel, horgolással. Gondolattalan magáraeszméletlensége rég elmúlt. Lassankint értelmességgé, sőt spekulatív elmélyedőségre fejlődött szellemi élete. Finoman élvezte új lelki tartalmasságát és új életre való képességeit. Megértőleg és szelid kritikával értékelte sorra elmúlt éveit: a cselekvéstelen elmúlt időt, — megítélte a párját, a férfit, az urát, — akiről soha, soha nem gondolkodott. Gyerek volt, még annál is kevesebb, elnyomott, elsanyaritott fejlődésű gyerek volt, amikor hozzámert. Csodálta, gyöngörködött benne, örült neki, hogy az övé lehet és mint misztikus ünnepek tömjénes szertartásai kábulatba pólyálta az új asszonyélet. Most látta csak: narkotikus állapotban élt és a gyereket, a festi fájdalmakat, (ezt a legvalóbb valóságot is) úgy fogadta, mint boldog hívó az áldozati ostyát.

És soká nem eszmélt igényesebb kedvre; boldog volt, mint az ájult. Csendes volt, mint az alvó. Igen, alvajáras volt ez és milyen ijesztő hiábavalóság, munkátlanság cél nélküliség. — És — a másik? Bizony, nagyon el kell vádolnia. Rajta mult; felszerkenhette volna. Adhatott volna vágyakat és szándékot belé, de hisz épp ezt nem akarta. Az ő büne bizony, engedékeny, szelid-szép nőcselédnek szánta. Munkás kint-zajos férfielele enge pihentetőjének vagy legföljebb karjára fűzött lenge disznak ha őt csodáló emberek közé ment. Így akarta. De az asszony tudattalan mégis mindig erősebben áradó elégtelenséget nevelt magában. Ha most így okoskodva okokat keres, — talán csak mert: — elunta magát. Hisz semmit nem csinált még csak nem is szórakozott mióta az ura már kevesebbet, mint kevesebbet foglalkozott vele.

A lángával sohasem tudott bánni, magánál tudatosabb, életesebb természetét félősen csodálta.

Így lehetett. — Olyan boldogan megmenekültnak érezte most magát és pirosságot szított arcába a várokozásos izgalom. — Tudta: ilyen megváltozottan: értelmessége kritikussága ilyen felszabadultságával nem mehet vissza a régi életébe. És amikor így, ilyen nyugodtan állapította meg ezt magában, — nagyragult kíváncsisággal kérdezte: hát . . . nem szeretem? — Már nem, — felelte megbánón, de biztosan. Maga-

szeretettel megsimogatta tüzesült arcát és bement, hogy ebédig megpihentesse magát.

* * *

A délutánok hosszúak és erőtfogyasztók voltak. Rokonok, ismerősök jöttek és óraszám elűték vele a szalonban és mind és mindig ugyanazt hajtogatták: „Asszonyok uránál a helye.” „Menjen már haza”. „Legjobb is lesz a levegőváltás.” „A gyereket is csak kell, hogy nevelje!” — Istenem, értelmetlen dongás volt ez Ágnesnek, de mostohája könnybe sűrűsödő szomorúsága és jaj, az apja fájo ajka-rándulása sajgatta a szívet.

Egy nap megjött Ottó. Sok irogatásra, hívásra kellett lenni. A munkájában zavarták, a terveitől vonták el és aztán oly kínos volt most családi konferenciákban részt venni. Elhatározta, hogy rövid és szigorú lesz, hazaviszi az asszonyt. De aztán mégis, — nem bírta úgy . . .

Hisz jó végét akarta a dolognak és talán sajnálta is az asszonyt. Nem kereste magában, hogy kell-e neki Ágnes, nem gondolkodott arról sem, hogy más-kép jobb lehetőségekkel rendezze be az életüket. Nem foglalkozott a történetekkel egyáltalán, mert minden lélekbe-mélyülés természetével ellentétes és képességeitől távol volt. Békés otthonát akarta vissza s a munkájához kellő zavartalanságot és Ágnesnek azt a jót, amit eddig látott s aminél másabbat, — úgy hitte — nem kívánhat.

Csak másnap találkoztak. Az asszony pamlagról kelt fel, hogy elje menjen.

Nem, — feküdjön vissza, — kérte a férfi és széket húzott magának.

Elkérdezte Ágnes a betegsége felől s csak most gondolt rá, hogy közvetlenül ő volt az oka. Az asszony nem panaszosan mondta el az utolsó hetek történetét és arról is beszélni akart amit a szándéka, a megváltozottsága magyarázatául mondhatna. De Ottó nem hagyta.

Nem hihetem, még mindig nem hihetem, hogy megtenné — mondta.

Mért ne hinné, kérdezte csöndesen a nő — mért ne hinné?

Mért nem hiszi az ember ami legszörnyűbb, ahogy a halált sem hiszi.

Ágnes érezte ennek a szónak a hazugságát, a férfi egész viselkedésének a keresettségét, az ügyetlen modorossága mögött a lelkiösmeretlenségét csodálta.

Szívem, ne gyötörjön tovább — beszélt véletlen megre zendült hangon — mi lenne a kis lányunkkal is, milyen lenne a házam, étel-em-italom s a munkám?

Mindketten meglepődtek a szavak közvetlen érzelmességén s a férfi zavartan magában rég elült vágyakra eszmélt.

Ágnes, higgye el minden a maga ideges képzelődése volt. En a hajszoltságomban, robotos munkában néha fáradt, tompa leszek és az érzékenységem ilyenkor semmi. Nem veszem észre, ha baja van, nem értem a nyugtalanságát és maga sohase beszél. Pedig mi-mindentől megkímélhettük volna így egymást. Látja — azzal most számolnunk kell, hogy nem vagyunk már akik voltunk, s amit régen csupa megérzéssel vettünk át egymástól, most nehéz szavakból kell megértenünk. De ez nem baj, Ágnes. Így is lehet szívig-

közül egymáshoz két ember s ez nem is olyan hazárd, mint az a régi. Szeretlek, szeretlek . . .

Elhallgatott, már a karjában volt az asszony és nem is vonta ki magát. Forró feje megszedülten a férfi nedves-hűs tenyerébe hajlott és kiszomjadt szája nem tért felre az ura ajka elől.

A férfi még az nap este elutazott azzal, hogy másnapra várja haza az asszonyt. Ők meg éjfélutánig ültek együtt, mind sokat beszéltek, az apja is, a mostohája is, Iván is. Boldogok voltak, mint akik megmentettek valakit, Ágnes alig tudott szólni s végre is megszánták fáradságát, elküldték aludni.

Mindjárt lefeküdt, de lázasan fészkelődött, fájlalta magát, a füle megbolondítóan zugott és gyulladt tenyerét az ágya hűs szélein simogatta. Meghajszolt érzékei, mintha százszorosak volnának, folyton új meg új érzetekkel kimozták. Egyszerre emlékezett látottak, hallottak egész korusára, érintésekre, szavakra, forjósígyokra: százféle élet suhogott benne: egy megveszett zuhatag. Nem volt eszén. Szavakat és hangokat beszélt a sötét szobalevegőnek, míg hajnal-tájt ájult alvásba zuhant.

* * *

Amikor reggel az ebédlőbe jött, kékes áttetszőre színtelenedett arca láttára ijedten kérdezték baját. De mosolygott. Két nagy pohár tejet ivott meg, tisztán nevetett valami tréfán és ezzel megnyugtatót mindenkét.

Hát délben utazol — mondta a mostohája.

Igen, — felelte gyöngéd rábólintással. — Még átmegeggek Fridához kicsit, meghívom husvétra hozzánk.

Az jó lesz. Igen — hagyták rá.

Iván az egyetemre ment s ígérte, hogy még kijön az állomásra. Az öreg ur is így búcsuzott. Ágnes a szobájába tért, a magát értő ember átszellemült nyugalomával végezte el az utolsó dolgait. Elvezte a megtisztultságát, a szörnyű multnapi önfeléd megzavarodottságából való boldogult eszméltését. Derűlten nézett ebből a hatalmi állásából vissza, meg rövidelőre, arra ami még hátra van. Főlénygel tudta egészen a legfinomabb részletekig, hogy mért és hogyan történt minden. Nem átkozta, nem is rosszalta magát: értette, hogy az érzékei befagyott élete fölengedett az első meleg-eső szókra. Így most legalább egészen világos-biztos minden ismerete magáról, most tudja, hogy mit veszejt el.

Prémes bársonyruháat vett magára. Iván íróasztalában megtalálta a fegyvert s a muffjába rejtette. Körülnézett: reggeli rend, finom szőnyegek és függönyök, — borzongva szimatolta mindenen az életszagát.

Talán még egyszer visszahoznak ide — ijedt meg. Vagy . . . ha most észrevennék és . . . — kétkézre szoritotta muffjában a vörös bőrtokot. Egy vázából virágot vett és feltűzte: gyanútlanabbak lesznek ha így látják.

Pá, anyuskám! — kiállt be az ajtóból.

Idején visszagyere fiam, — ne kelljen kapkodni indulás előtt.

Az öreg szakácsné csukta be utána az ajtót. Most már nyugodt volt. Gyöngült tagjai mégis-könnye mozgásában ruganyos-hanyag lánykori járását kereste.

Egy füttyös-kedvű suhanc látta utoljára, amint a tavaszba puhuló lejtőn az erdő sűrűbbe felé bujkált.

Réti Irén

A TÖMEG

(VERHAEREN EMIL)

Ezekben az árnyék és ében, városokban,
hol csuda tüzek bokrosodnak,
hol könnyekben, pázásokban és szitokban
agyon kinlódnak
az örvényhegyek: a tömegek —
ezekben a megborzadt városokban,
hol rémit az éj és a vér véresre zendül,
érezem, hogy megsokszorozott szívem kizsendül
és mind nagyobbodva magasra lobbán.

A láz, a reszkető kezű láz,
téboly és gyűlölet rohamokkal ráz,
magával tépáz,
rajtam, görgő kavicsos, vihorász.

A számítás megdől és szavát feledi,
a szív magát — dicsőség felé? bűn felé? — felveti —
és egyszerre bennem megvilágosul:
olyan vagyok, mint aki nekiszabadul,
mert testvéri erők kurjongatása sürgeti.

Veszettség, szeretet, vagy téboly mérge,
minden belevág a tudatba, mint menykő a mélybe,
s már minden világos, mielőtt az ember érzi,
hogy egy mélységes célnak szöge agyát keresztülvérzi.

Kába emberek fáklákat zilálnak,
tengermorajt nyeldeklő csarnokok zihálnak,
fal, cégtábla, palota, pályaudvar, ablak,
a bomlott ében szemembe borzadnak —
a tereken aranyból és fényből való rudak
tüzelik a fekete mennyt, hogy a vadulás rugat —
vérszinű óra fénylik a tornyok fején —
valaki beszél a térnek egyik szögletén,
s mielőtt fülbe vennék a szavát,
követik bálványt kurtító gesztusát.
Az éj képesítő és óriás a zajtól —
villamos izzás perzsel a levegőben —
befoghatók a szívek — fuldokol a velőben
valami roppant nagy szorongás, mely egy
[kiáltásba kisajdul:
érezik, hogy ugyanaz a pillanat úr abban,
hogy nyilassa, vagy tapossa azt, ami éppen kipattan.

A sors a népet tüntette ki,
hogy elég hatalmas marka legyen neki
menykövel - dörgéssel bánni,
és annyi tévesztő cikázásban a leplet lehányjni
az új csillagról, melyet minden korszak megkeres,
hogy annak delejétől legyen életés.

Ó, érzed szívem, mily mély és teli
ez az óra,
mely forrva,
üvöltve a világ szívét döngeti?

Mi dolgod van az agg bölcseséggel,
dogmanappal, amely a tengerbe fordul,
ime itt az óra, a forró, ifjúsággal és vérrel,

rettenetes és babonás részegséggel:
keserűjét veszti minden a bolond bortul.
Irdatlan remény jön valahonnan és kibillenti
a régi egyensúlyt, mit nem kíván senki.
A természet új képre faragja át
örökkön örökké valóságát —
Minden mozog — azt mondanád, a horizon halad,
hidak, tornyok és falak,
le egész a földmélyig, rengenek.
A sokaság veszett lökésére várod,
mint veti szét a présbe fogott várost —
Az óra üt: veszedelem, mirákulum mindenütt,
villamos gesztusok a távolokon,
a mélyben lenn és fenn a Tháborokon.

Mint a folyóba vesző hullám,
mint egy sápadó szárny a térbe halván,
nyelesd el magad,
szívem, a tömegekkel, melyek verdesik a
[metropolisokat —
Lásd, hogy gerjed s dobja magát önkivületbe,
a láрма, a téboly, a rettenet minden tünete —
csinálj a millió rostból köteget,
markolj feszült izmot, ránduló ideget —
mágnesezd és folyasd egybe mind az áramokat
[— s te magad

az emberek és dolgok szilaj átalakulásában
vedd ki a részedet oly istenigazában,
hogy villámcsapásgyorsan bizonyulj meg:
hogy ez az önkény, rettenetes törvény
benned nyilvánul meg.

Csengesd össze erőd és azt a végzetet,
melyet a tömeg, anélkül, hogy tudatára esnék
kihirdet, most hogy szétragyog az égi rettenet.
Csak ő elég ösztönös abban,
hogy mi lesz holnap a jog és kötelesség —
és a teljes univerzum hozzá áll,
milió ismeretlen okaival vele munkál
minden erőfeszítésen, mely a jövő felé robban,
s mit a horizonon farag ki véresen és tragikussan.

Haa! A jövő! fülünk hogy zugja
földek repesztését és a boltokat ahogyan zúzza
az ében-arany városokban, hol szerte poroszkal
a lángbaborulás, akár egy sörénysugárzású oroszlán —
ő századokat reszketető pillanat —
csomó, melyet győzelmes tusák bontanak —
ő, a világ képének elváltoztató órája,
mely az eddig jogost-szentet fordítja furára,
melyben más hitek csucsaira törvén,
új igazat kovácsoló fergetegben
és parancsot kiosztó örületben
héjából kiszabadul a törvény,
mintha kard lenne, mely nem fér hüvelyébe,
vigsága meg nem való a hóhér kezébe.

A veres ünnepeken és rémült éjeken
Összeborzadó városokba
dicsőségedre magasztosodva
zárkózz be, életem!

György Mátyás

MŰVÉSZET

IRODALOM

A tíz éves „Nyugat”

Nem glóriával csúszunk a megsérthetetlen Ur felé és nem is magasodunk föl bunkósan ünneprontóknak egy falmi bálvány ellen.

Amint néhány szűksorban itt a Nyugatról elmondunk — szigorúan átgondolt elismerése egy erővel induló mozgalomnak, amely a mi «ráérünk még» életmozgásunkban évtizedek méretein belül a legtöbb és legszebb megkívánásokat tudta fölkeverni.

Elégé nem méltatható erénye (és ezt az erényét a legreakciósabb „ő” és „Dunántuli” sem vitathatja el tőle) hogy a szikkadt agyvelőket, mindenbe bele nyugvó érzéseket új lendületbe mozdította; a mai stagnálását (előttünk) igazoló lényegbeli hibája pedig, hogy az általános megmozdulást impresszionista magába gyöngyörkődéssel üllepedni hagyta. A tíz év előtt kibuggyant forrásból, a helyett, hogy tudatos akarat habzó, irányos folyóvá kényszerítette volna, tükörös síma-színtű tó lett, ami csak — a nálunk szokatlan — szingardagságával emlékeztet a „Szent Nagy Oceánra”. A nagy élni kívánás nem teljesedett Életté. Ami szépet a Nyugat az utóbbi időben hozott az erősen halálszagú s a fényessége kicsiny sűrítő mécsék tisztá és artisztikus gyűrűbeállása.

Az a nagyszerű lendület, ami Ady mindent keresztül törni akaró verseivel soha nem felejthető szerelmünké tette a Nyugat első évfolyamait, az „eredés” stádiumában valahogyan nagyon is beleszorult a hazai lokalitásba . . . Ezen a ponton azonban kitérünk a fejtegetéseinkkel. A teljes igazság tudata nélkül nem akarunk értékbeli revisiót csinálni. Minden elégedetlenséggel áldott természetünk mellett is elismerjük, hogy ma, amikor a legerősebb egyéniségeket is (ha csak csordavezetőknek nem táltosodtak) szelid zsolozsmázókká riasztotta a szörnyű haláljárás — keserűségünkben mi is aligha tudunk letisztult kritikával szólni. Ez alkalommal nem csak a politikában, hanem az irodalomban is mérsékeltlen felelős átmenetnek fogadjuk el a jelent s ezért ami mondani valónk van, az legyen azé a Nyugaté, aki még a mindenre alkalmas miljöben csinálta meg és dolgozta jelentőssé magát.

A mai örület-unalomban jólesik forradalmakra visszagondolni s a Nyugat az első komoly értékeket kiváltó forradalma volt kulturális életünknek. Igazi tehetségek szervezett össztalálkozásán alapult, eldugott értékeket skrupulusok nélkül a napra szabadított és egy egész

új generációt termékenyített meg ihletett nagyra készülésével.

Amiért és amivel megszületett az maga a haladás, a demokratikusabb életforma volt; életképességét (nem csak a lap üzleti megalapozását értjük) egy évtizeden belül bebizonyította s ma már csak egy rossz irodalom-politika lehetne az, ami a mindég és mindenben fejlődést keresők előtt lejtőre viheti. Eddigi útja tiszta, és ép ezért a minden érték mellett hitet való programja könnyen kivédheti a nálunk annyira ragályosá vált klikkes begubózástól. De ettől a móditól, gondoljuk már csak azért sem kell féltünk, mert ez a forma merőben üzletes szempontból sem lehet célra vezető útja egy nagyigényű vállalatnak. Irodalmi szempontból pedig egyenesen a „minden jobb család asztalára” poltynás: tehát a halál lenne.

Mi a legszebb hűtünkkel hinni tudunk a Nyugat deltség elveiben, szélesebb, meredekebb utakra predesztinált új lendületben és ezzel a dícséretes múltban gyökerezett hűtünkkel köszöntjük a jubiláló lap életét jelentő írókat és Osvát Ernőt, aki a nagyközönség elől eltakaritan éveken át csodálatos energiával és komoly megértéssel válogatta ki a nagy magyar középszerűségekből az ünneplésre méltó értékeket.

Kassák Lajos

Szilágyi Géza: *Fantaszttikus*

szerelemek

A téma, amit Szilágyi Géza boncoló agya élénkaproz, ritkán segíti érdeklődésünket. Rábólintunk az elismételt igazságokra, megérezzük az író okosságát, rokonszenves egyéniségét, de a hangsúlyozásait szükségesnek ritkán fogadjuk el.

A novellista Szilágyi nem tudatosan irányítja figyelmét a dolgok felé, hanem meglepőszik azzal, amit a véletlen szemé elé botlaszt.

Ez az elhangolás olyan témakör felé lomposítja, mely alkalmas lehetne arra, hogy az író divatos népszerűvé jelentéktelenítse, de Szilágyit a kidolgozásban megjutalmazó művészi ereje ettől elszigetelte és messze előbbre dobta.

E művészi erőhöz már közelférköztet a gondosan keresztül dolgozott analízáló módszere, de igazán *jelentőssé* Szilágyi csak a stílusában dagad.

Stílusát örökös nyugtalanság fűti mozgalmassá. Az érzékeltes új lehetőségeit dolgozta fel magából és egyénisége teljesen csak stílusán keresztül tisztul élénk.

Forró, forradalmi temperamentuma, erotikus fantáziája stílusában izzik, liheg, elégül. Gondolatai hullámosan dagadoznak,

képei életesek és egymást tornyosítják. Annyira dúsított, soha nem pihenő és nem pihentető ez a stílus, hogy a leg-tökéletesebb együttrezgést követeli ki magának.

Új lehetőséget, továbbfejlődést Szilágyi művészetében már nem igen várhatunk. Egész övrje, mint forzó jelentkezik, aminek egyik oldalon való fejlettsége a másik oldalt csenevészé koplaltatta.

Ez a jelleg azonban csak az olvasóközönséget idegeníti el az írótól. Nekünk annyi értéket jelent kiteljesedett stílművésze, hogy szerető mérlegelésünket mélyebben nem befolyásolják fogyaté-kosságai.

A stílus kapcsolja Szilágyit az új, a továbbfejlődő irodalomhoz. És ha teljes munkát, önmagában szilárd, kristályosodott értéket nem is adott, nyelvförmáló, érzékeltes zsenije a prózában is az új irodalom eredőjébe állítja.

Izsó Sámuel

SZINHÁZAK

A „Démonok” alkalmából

(Gombaszögi Frida és Hegedüs Gyula a Vigszínházban)

Roppant szokással: halomra hányva, összegerebljéve — és mögötte (benne és fölötte) két izzadt homloku arc.

Minket ez a két fej érdekel. A robotosoké. Szánjuk kissé az elfecsérelt energiákat — de így is jó. A kazal plasztikájának örülünk; feledjük a tartalmát.

Nagyszerű asszony! (És nem kéjgép és nem hátra és nem: minden.) Gombaszögi Frida.

Vajudás nélkül gazdagodó asszony; monstrumok anyja; az összes plus-sok sokszorosítója; materiális idegtöbblet, tul-lendülve a materián.

Ember.

Egyszerűség. Felfokozva a végtelenig és az egyre redukálva.

Ezer asszony sirása döccent benne egy fel-telesuklással és millió asszony kacaja (vig, gondtalan, maró, beteg, szerető, pirosposztag, örült és unott) bizserreg rajta végig a lábujjától fel, ajkán zenévé vöröslő csökká. (csók: kigyómarás, angyalszáj, mámor, vér, betegség, halál.)

Miatyánkja és Hiszekegy-je: én vagyok, te vagy: — mi vagyunk. Mi, Gombaszögi Frida vagyunk. Nem szerep, nem szó, nem gcsztus: a drámából fakadó én és az én Én — mi: a színpad eleven élete.

Tudom: ezer arca van, és ezer benső köpenyge, mit léleknek mondanak; és ha látom, mégis — egyet látok:

Művész.

— A mindentől mentes primitívnek: asszony.

A kulturális tegnapnak ő a szent egzaltáció, és a monumentális egységbe komprimáltsága, a mának.

Ezér: mindnyájunké!

Mellette: kissé higitott esszenciája a

jövendő színpad művészenek — Hegedüs Gyula.
Mellette: de egy-két vonalnyival hátrább. Miért? . . .

Hegedüs tudja, hogy a művészetében, a művészetén keresztül ember — és hangsúlyozza ezt. Szinte: kérkedik vele. Kifelé és befelé egyformán tudatos, de azt hiszi nem elég csak érezetni ezt! Tudása a színpadművészet legfelsőbb fokain tobzódik az eszközök számméltóságában — de apró babonák bélyegzőzzék ezt a tudást megköltésé. Naturalista megrontások érződnek ki pontosan kiszámított gesztusaiból — német naturalisták idétlen szuperlatívus hajhászása nélkül, a franciák, kedvességében esetleg megbocsátható, modorosságával.

A csillogás embere, de a csillogtatásé is! Tudja, hogy a valódi gyémántnak nem kell a reflektor fénye; de ezt a tudását nem viszi át a gyakorlatba.

Művészetének becsületes erejét finomságokkal álcázza; pedig althogy őszinte embervolta kidomborodik a felvett-ségek alól — kár egészben meg nem mutatnia magát! Tul a rendezői törvényeken és túl az alkalmosszerűen felvett szerepen.

Mi Hegedüs Gyulát akarjuk! Kivételképpen a fonnyadt szíveket, lágyult agyakat olvasztó dekadens ízeiből; izmosan, keményen, igazán! — — —

A maga szakmájában nálunk kétségtelesenül a legjobb — de miért ne lehetne az a maga nemében is!

Cél: az egyszerűség; ut: az egyszerűsítés!

Es mindenek előtt több, sokkal több

merészség a konvenciók, a saját konvenciói ellenében!

A »Démonok«-ról nem adunk, nem adhatunk irodalmi kritikát. Csupán a magyar sajtó-»kritika« jellemzésére néhány mulatságos szemelvényt közlünk le a darab előadása alkalmából.

Két polgári lap. »Pesti Napló«: . . . A szerzőt minden felvonás után hálás és rokonszenves tapsok üdvözölték. Sikere meleg és teljes volt. — Ugyanerről a prómierről Az »Esti Ujság«: »Hajó Sándor darabja . . . nem talált kedvező fogadtatásra. A közönség egy véleményen volt a kritikával s ugyszólván egysegesen utasította vissza azt a tendenciát, hogy minden művészi cél nélkül, tisztára hatást vadászva lehessen darabot írni. . . . A Démonok tehát nem marad sokáig a Vígyszínház műsorán.«

Két szocialis lap. A »Népszava«: . . . Hajó Sándor ismét bebizonyította, hogy a legelső színpadi íróink között is a legjobb nevek közt kell őt említenünk. . . . Elestátása, öntudatos, művészi tolla biztos, mint a gyorsan villanó, ragyogó orvosi penge . . .« (és így tovább) folytonosan hangsúlyozza az író öntudatosságát!)

A »Világ« ezzel szemben: . . . Az emberek is elfelejtik, kik voltak öt perccel az előtt . . . Ötlet ötletet kerget és — tegyük hozzá — az egyik a másikat semmisíti meg . . . Itt minden csak azt jelenti, hogy a drámaíró fehérizzásig akarja hevíteni az érdeklődést . . . Sok alany, állítmány nélkül. A néző pedig zavartan kérdezi: így van, — vagy úgy, —

vagy? . . . — Mi is azt kérjük a kritikusoktól: — Így van — vagy — úgy? .
Mácsa János

Szerkesztőségünkhöz beküldött könyvek:

- Nyugat: Barbey d'Aurevilly: Karmazsín függöny (Ford.: Schöpflin Aladár)
- Athenaeum: Shakespeare: Vihar (Ford.: Babits Mihály, Gustav Meyrink: Gólem, Edy Palma: Új Annyaság, Babits Mihály: Gólyakalifa)
- Kner: Balázs Béla: Tristán Hajóján
- Élet: Fábián Géza versei
- Grill: Keleti Artur: Angyali üdvözlét Egyes könyvekre még visszatérünk.

Kiadóhivatali üzenet

Lapunk mai számával lezártuk az első negyedévet. Kérjük azokat a t. Előfizetőinket, akiknek előfizetésük lejárt, — hogy lapunk szétküldésében fennakadás ne történjen — azt mielőbb megújítani sziveskedjenek. Itt közöljük t. Előfizetőinkkel azt is, hogy a postán elkallódott számokat készséggel pótoljuk.

A megjelenés dátuma 1917. január 15. A lap minden cikkéért a szerző felel.

PROPAGANDA

1916. november 15-én a betiltott »Tett« helyébe »MA« címen új folyóiratot indítottunk s ezen a helyen most büszke örömmel szögezzük le, hogy új lapunk munkaerőben meggyarapodva s a közönség mind nagyobb megértésével és szeretetével lép át az új esztendőbe.

Erőnk és igazságunk igazolása, hogy tíz év óta magyar szépirodalmi lapnak még közel sem volt olyan sikere, mint a »MA«-nak.

Ismeretes az a művészi program, mely Kassák Lajos szerkesztő és a köréje csoportosult író- és képzőművészek munkásságát irányítja.

Ezen program hangsúlyozásával jelent meg a »MA« harmadik száma is és szerkesztőnk személye bizonyosság arra, hogy folyóiratunkban továbbra is csak komoly értékű, megalkuvástól mentes művészi anyagot fogunk közölni.

A »Ma« tulajdonosai írók és képzőművészek s így lapunk barátai nem egy üzleti haszonra alakult vállalat tőkéjét gyarapítják, hanem közvetlenül segítik művészi programjuk érvényesítéséhez azokat, akiktől művészi értékeket kapnak.

Bizalommal fordulunk tehát az irodalom és művészet igazi barátaihoz és bejelentjük, hogy a közönségünkkel való érintkezést a folyóiraton túl, egyéb területre is kiszélesítjük.

Könyvkiadó vállalatot létesítettünk, művészi reprodukciókat fogunk terjeszteni, matinékat rendezünk

és egyéb eszközökkel is dolgozni fogunk azon, hogy az üzleti tőke elnyomorító ereje elől minél több művészi értéket szigetre mentünk.

Írók- és képzőművészek kezébe szilárduljon végre az irodalom és művészet sorsa! Hogy célunkat teljes mértékben elérhessük, üzleti alapon kell nekünk is szervezkednünk. Kiadóhivatalunk a szerkesztőségétől teljesen függetlenül működik.

Az üzleti munka irányítása a kiadóbizottság intenciói szerint történik, de a kiadványaink művészi értékéért a szerkesztő felel

s így aminek mi csinálunk propagandát: az tiszta művészet.

Népszerűsítés, felhígítás nélkül adjuk magunkat és azok elismerését keressük, akik így akarják a művészetet.

Nem elég a tehetség: tiszta szándék és komoly munka is kell ahhoz, hogy valaki igazi értéké emelkedjen. Hisszük, hogy lesznek sokan, akik megérteni és méltányolni tudják törekvéseinket és erőssé támogatják tömörülésünket.

A művészet ügye a műelvezők ügye is.

Nálunk nem a művészet az üzlet eszköze, hanem az üzlet eszköz a művészet felszabadításához.

Bizalommal hívjuk fel az irodalom és művészet barátait előfizetésre és a támogatás olyan módjára, mely nálunk ugyan szokatlan, de Berlin és más külföldi kulturközpontok művészi életében régóta ismert.

Pártoló tagsági jegyeket adunk ki.

Vannak egy évi időtartamra vonatkozó pártoló tagsági jegyek és vannak állandó érvényűek.

Egy évre vonatkozó jegy ára 20 korona, állandó érvényű jegy ára 200 korona.

A pártoló tagoknak olyan jogokat biztosítunk, melyek számukra is érdemessé teszik a támogatás e módját.

A pártoló tagsági jegyek birtokosai a tagsági jegy érvényességi időtartama alatt külön előfizetési díj nélkül kapják folyóiratunkat,

egyéb irodalmi kiadványainkért fél árat fizetnek,

évenként egy művészi értékű műlapot kapnak ajándékkul,

matinéinkra két darab félárú jegy áll rendelkezésükre

és alakulási stádiumban lévő egyéb művészi vállalkozásainkban is hasonló kedvezményekben fognak részesedni.

Akik csak az előfizetési díjat küldik be, (egy évre 8 korona, félévre 4 korona) a felsorolt külön kedvezményekre igényt nem tarthatnak.

A „MA” kiadóbizottsága.

A napokban jelenik meg

Új költők könyve

címen a „MA” lírai antológiája

Ára **3.50** fillér

Előfizetéseket már felvesz a kiadóhivatal.

A »MA« kiadásában megjelent

Singer Henrik

Világnézet

című füzet

ÁRA 1 KORONA.

Kapható minden
könyvkereskedésben.

RÓZSAHEGYI

KÁLMÁN

(A Nemzeti színház tagja)

Szinész

és

**mozi-
iskolája**

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Értekezni lehet a
délutáni órákban

Telefon: József 31-05.

Modern Szinpad

Koronaherczeg-utca 6.

Ma és a következő napokon: **Karollna**. Herczeg Ferenc vígjátéka. Főszereplő **Vendrey F. Julcsa Juliette**. Főszereplők **Medgyaszay Vilma** és **Rózsahegy Kálmán**. **Attak**. Vilmányi Andor jelenete. Főszereplő **Mészáros Giza**. **Új Gábor-, Harányi-tréfák**. **Új dalok és duettek**. **Kezdeté pont 8¹/₄ órakor.**

Borszéki ásványvíz

Gyomor- és bélrengesség-
nél, hurutos dyspepsiák-
nál, cukorbetegségnél stb.
nélkülözhetetlen.

Kapható mindenütt.

Főelárúsítás:

Borszéki Fördővállalat
Részv.-Társ.

BUDAPEST, V.,
Nádor-utca 6.

Telefon: 36-52.